

УДК 37.013.32

Юлія КОБИЛЯНСЬКА

аспірант Інституту проблем виховання НАПН

м. Миколаїв, Україна

e-mail: yulia05kobylianska@gmail.com

ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті розглянуто проблему національно-культурної ідентичності старшокласників в умовах глобалізації. Проаналізовано стан наукової розробленості чинної проблеми. Висвітлено аспекти становлення позитивної національно-культурної ідентичності старшокласників. Окреслено перспективні задачі системи шкільної освіти в контексті міжкультурної освіти. Проаналізовано взаємозв'язок етнокультурної та національно-культурної ідентичності. Акцентується увага на необхідності створення нових умов і можливостей самоідентифікації особистості в національній культурі і міжкультурному просторі. Зазначено чинники формування національно-культурної ідентичності. Розглянуто дефініції понять: «етнокультурна ідентичність», «транскультурація», «національно-культурна ідентичність». Розкрито зміст поняття «глобалізація» стосовно її впливу на національну культуру, ідентичність особистості, національну мову.

Ключові слова: глобалізація, національно-культурна ідентичність, етнокультурна ідентичність, міжкультурна взаємодія, старшокласники.

Перед сучасним світовим суспільством, яке значною мірою охопила глобалізація, дуже гостро постають проблеми збалансованості міжетнічної взаємодії та взаємопроникнення культур народів світу. Процеси глобальної трансформації світового суспільства й тенденції сучасного міжнародного освітнього простору, актуалізують питання щодо необхідності формування національно-культурної ідентичності підростаючого покоління, а саме, виховання особистості, яка усвідомлює себе як носія своєї національної культури і, в той самий час, підготовлена до подальшої гармонійної взаємодії з представниками різних культур. Питання національної ідентичності знаходять незмінний відгук у суспільстві. Від переосмислення даної проблеми багато в чому залежить досягнення та збереження національних надбань України і духовної безпеки кожного її громадянина.

Нааявний багатий досвід наукової України, підкріплений сучасними дослідженнями етнокультурних, етнопсихологічних, етнопедagogічних і етносоціологічних аспектів проблеми, створює передумови для аналізу розробленості чинної проблематики.

Чимало філософських думок зорієнтовано на проблему ідентичності української нації в історіософських концепціях В. Винниченка, М. Грушевського, Д. Донцова, М. Драгоманова, М. Костомарова, І. Франка.

Традиції української етнокультури, а також української етнопедagogіки як її складової, проблеми формування національної ідентичності, самосвідомості досліджували Р. Абдираїмова,

С. Борисова, Р. Береза, О. Гевко, О. Красовська, Л. Куненко, Н. Мещерякова, В. Ніколаєв, Р. Осиpecь, Л. Паламарчук, Ю. Руденко, Л. Северинова, М. Чепіль, О. Хоружа та ін.; врахування регіональних особливостей етнокультури у виховному просторі досліджували Н. Кузан, Ю. Ледняк, В. Лисак та ін.

Серед вітчизняних вчених у дослідженнях з етнопсихології, з соціології та філософії цю проблему досліджували: В. Андрущенко, В. Бех, Я. Верменич, В. Воронкова, Л. Губернський, В. Євтух, В. Заблоцький, Я. Кохан, М. Михальченко, М. Попович, І. Предборська, М. Степико, І. Сторонянська, В. Шинкарук, М. Шульга та ін. Їх роботи присвячені аналізу трансформацій у системі соціальних ідентичностей українського соціуму, зокрема особливостям етнокультурних ідентичностей та дослідженню перспектив становлення спільної національної ідентичності в регіонах України.

Проблема ідентичності залишається однією з найактуальніших у зарубіжній і вітчизняній психології. Різні наукові підходи та аспекти її вивчення висвітлено у працях А. Бандури, Е. Еріксона, М. Куна, Т. Макпартленда, Дж. Міда, Р. Каламаж, К. Коростеліної, Г. Теджфела, Дж. Тернера, З. Фройда, Т. Яблонської, В. Ядова та ін.

Різні аспекти національної ідентичності вивчали А. Баронін, М. Барретт, Ю. Бромлей, М. Боришевський, Г. Гандзілевська, П. Гнатенко, В. Павленко, М. Пірен, Е. Сміт та ін. Проблематику етнічної ідентичності досліджували І. Данилюк, В. Євтух, Г. Лозко, А. Налчаджян, Г. Солдатова, Т. Стефаненко та ін.

Питанням гуманізації національної освіти і національного виховання, оптимізації розвитку національної ідентичності та національної самосвідомості молоді присвячено наукові праці В. Андрущенка, І. Беха, В. Борисова, М. Боришевського, К. Журби, В. Кременя, С. Максименка, В. Москальця, І. Пасічника, Д. Тхоржевського та ін.

Не зважаючи на численність праць з цієї проблеми, національно-культурна ідентичність в умовах глобалізаційних процесів не стала предметом розгляду.

Метою статті є аналіз сутності національно-культурної ідентичності молоді під впливом глобалізаційних процесів.

Світова глобалізація, яка впливає практично на всі сфери суспільного життя, проявляється гострою своєю протиріччю в царинах національних культур, міжособистісних відносин, що вибудовуються, з одного боку відповідно до вимог і особливостей розвитку суспільства, а, з іншого, – бажанням людей зберегти унікальні риси своєї культури, свою мову, особливості власного способу життя.

Міграційні процеси серед молоді, проникнення масової культури в світ духовних цінностей, подальше посилення її впливу на пріоритети цінностей морального, політичного, естетичного характеру призводить до зростання дезадаптації, міжнаціональної напруженості, прояву агресії, конфліктності. Всі ці явища особливо характерні для підростаючого покоління: спостерігається криза позитивної національно-культурної ідентичності.

Позитивна етнокультурна ідентичність визначає потребу людини в упорядкуванні уявлень про себе та своє місце в картині світу, набуття єдності з навколишнім світом за допомогою інтеграції в культурно-історичний простір і визначає прагнення учасника взаємодії до колегіальних форм її здійснення. Вона розглядається як ознака позитивного переживання й усвідомлення приналежності та причетності до своєї культури, свого народу, етносу [4, 71].

Негативна етнокультурна ідентичність породжує почуття меншовартості та виражається в демонстративному «розототожненні» себе і свого народу, внаслідок чого встановлюється психологічний кордон між нацією й особистістю, і в разі негативного міжкультурного порівняння молода людина може обрати стратегію зміни своєї етнокультурної приналежності [5]. Цей тип етнічної ідентичності не сприяє ефективній взаємодії в сучасному глобалізованому світі, оскільки супроводжується загостренням дискримінації у сприйнятті інших культур і збільшенням суб'єктивної

культурної дистанції з ними. Такий тип ідентичності невідповідний і для особистісного зростання індивіда.

Визнання культурного різноманіття можливе тільки на основі позитивної ідентифікації зі своєю культурою, а його збереження – на основі визнання спільності походження зі своїм народом, мовою, його культурою та історичною долею. Тому позитивна етнокультурна ідентичність має стати критерієм внутрішнього вибору особистості. Її формування за типом «норми» передбачає співвідношення у структурі ідентичності позитивного образу власної культури з позитивним ціннісним ставленням до інших культур, що полягає в *балансі толерантності культурних цінностей*, який уникає прояву високого рівня етноцентризму – такого «бачення речей, за якого своя група виявляється в центрі всього, а всі інші порівнюються з нею чи оцінюються з посиланням на неї» [6, 12]. Еталонними можуть бути релігія, мова, література, їжа, одяг тощо.

З іншого боку, з феномену глобалізації виростає транскультурація як відгук на нові тенденції у соціально-політичних та духовних процесах. Транскультурація являє собою процес набуття народом тих чи інших форм культури іншого народу в результаті їх спілкування. Вона підкреслює факт взаємодії культур «через», «скрізь», територіально-державні кордони, всупереч їм. Транскультурні і гетерокультурні елементи органічно властиві глобалізаційній парадигмі, будучи наслідком процесів культурної взаємодії, що посилюється у світовому масштабі. У цьому сенсі транскультурація акцентує кордони, міграції, полілінгвальність.

Транскультурація ґрунтується на культурно-естетичному полілогу, в якому, проте, не повинно відбуватися повного синтезу, злиття, повного культурного перекладу, де культури зустрічаються, але не зливаються.

Процес глобалізації хоча і уявляє собою виклик культурному різноманіттю, разом із тим створює умови для нового діалогу між культурами і цивілізаціями. Виникає необхідність створення абсолютно нових умов і можливостей самовизначення особистості в національній культурі і міжкультурному просторі.

Мовна та культурна глобалізація міцно пов'язані між собою. Саме тому у декларації ЮНЕСКО наголошено: «Заохочення мовного різноманіття – при збереженні поваги до рідної мови – на всіх рівнях освіти, усюди, де це можливо, а також вивчення декількох мов з самого раннього віку» [1].

В цьому контексті особливої актуальності набуває проблема формування національно-культурної ідентичності молоді. Виникає необхідність

створення абсолютно нових умов і можливостей самовизначення особистості в національній культурі і міжкультурному просторі.

Про необхідність активізації уваги до формування у підростаючого покоління національно-культурної ідентичності йдеться в Законах України «Про освіту», «Постанови Верховної Ради «Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді», у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р., Проекті Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 року, Концепції українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах сучасних модернізаційних змін; Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 рр., Концепції формування у підлітків національно-культурної ідентичності у загальноосвітніх навчальних закладах (2017). В державних документах наголошується, що формування національно-культурної ідентичності має опиратися на історичну правду; історичну пам'ять; національні ідеали; національну гідність; національну самосвідомість та патріотизм.

Завдання національно-культурного виховання особистості в умовах полікультурного суспільства, як найбільш важливі, проголошуються авторитетними організаціями, таким як ООН і ЮНЕСКО. Найважливішим завданням вважається допомога підростаючому поколінню в усвідомленні важливості своєї приналежності до певної етнічної групи, в формуванні позитивного ставлення до своєї культури та поваги до інших культур.

Національно-культурна ідентичність – динамічне явище, якому притаманна взаємодія на рівні індивіда, соціуму і культури. Це конструкт, що відбиває точку перетину відносин особистості зі світом, і змістовно отожднюється із сукупністю виборів, зроблених людиною в нормативних точках самовизначення в просторі етнонаціональних культур.

Національно-культурна ідентичність може розглядатися в якості конкретної форми, в якій діє активний суб'єкт, свого роду ситуативно-конкретною формою буття особистості в культурі. Її становлення вже перестало бути лише процесом подолання криз, а й елементом повсякденності, особистісного розвитку молодої людини.

Головний зміст національно-культурної ідентичності полягає в безперервному пошуку молоддю себе в полі міжкультурних контактів. Це безперервний процес становлення, який супроводжує саморозвиток людини як властивий їй спосіб життя в сучасному світі. Це «mainstream», що направляє інтеграцію і в цій якості виконує системоутво-

рюючу (поєднання минулого, сьогодення, майбутнього особистості; гармонізація виконуваних ролей та ін.), регуляторну, та змістотворну функції, що реалізуються в суб'єктній активності (розуміння, переживання, поведінка) індивіда.

Важливими чинниками, які впливають на процес формування національно-культурної ідентичності зростаючої особистості є з одного боку глобалізаційні процеси, а з іншого – рухи за збереження своєї автентичності; відірваність значної частини населення від національного ґрунту та зорієнтованість виключно на радянські чи західні цінності та зразки поведінки, системна криза українського суспільства, невизначеність національної ідеї, відсутність реформ і позитивних зрушень [2; 3].

Висновки. Усвідомлення індивідом своєї приналежності до певної етнічної групи, глибока прив'язаність до рідного краю, до своєї культури, сформоване уявлення про морально-духовні цінності свого народу передбачає водночас необхідність комфортного його співіснування з іншими етнічними групами. Це складний соціо-психологічний процес усвідомлення своєї власної унікальної індивідуальності та диференціація на «своїх» та «чужих» у сучасному світі, що неминуче рухається у напрямку глобалізації під впливом потужних міграційних процесів, що призводять до змішування представників різних культур у повсякденному житті.

Таким чином, головний зміст культурної ідентичності полягає в безперервному пошуку молоддю себе в полі міжкультурних контактів. Це процес становлення особистості, який супроводжує саморозвиток людини як властивий їй спосіб життя в сучасному світі. Маючи глибокі знання про власну культуру, людина може ідентифікувати себе в глобальному просторі, як представника своєї нації, бачити загальні риси і відмінності між різними культурами, нормами поведінки, нормами моралі, звичаями, тощо, та долучитися до іншої культури, зберігаючи вірність своїм власним ідеалам.

Для формування національно-культурної ідентичності потрібно не тільки спільне політичне чи соціально-економічне об'єднання окремих індивідів, соціальних груп, а, насамперед, культурне. Саме культура є тією необхідною ланкою, що поєднує етнічні категорії населення і створює окрему націю, яка гідно репрезентує себе в світовій арені як одне ціле.

Суспільство потребує виховання нової людини XXI століття, яка добре володіє навичками міжкультурної комунікації, визнає рівність інших народів та культур, але, в той самий час, усвідомлює свою приналежність до певної етнічної культури,

яка дбайливо ставиться до збереження духовних цінностей та історико-культурних надбань свого народу. Це є автономна особистість, що володіє декількома мовами, має відповідну модель поведінки у незнайомому етнічному оточенні, стійкий механізм адаптації в іншомовному комунікативному культурному просторі, володіє сукупністю

якостей сучасної мовленнєвої особистості, які є необхідні для успішного позитивного міжкультурного спілкування.

Тому предметом подальших досліджень є обґрунтування педагогічних умов формування національно-культурної ідентичності учнів старшої школи в умовах глобалізації.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація про культурне різноманіття, 2 листопада 2001 р., UNESCO Doc. 31C/Res 25, Annex 1 (2001).
2. Бех І., Журба К. Концепція формування у підлітків національно-культурної ідентичності у загальноосвітніх навчальних закладах / І.Бех, К.Журба // Mountain School of Ukrainian Carpaty. 16. 10.15330/msuc.2017.16.24-33. 2017.
3. Формування у підлітків національно-культурної ідентичності у загальноосвітніх навчальних закладах (констатувальний етап дослідження): науково-методичний посібник / авт. кол. за заг. кер. К. О. Журби. – Черкаси: ЧОПОПП, 2017. – 83с.
4. Солодка А.К. Кроскультурна взаємодія учасників педагогічного процесу вищих навчальних закладів: монографія / А.К.Солодка. – Миколаїв: Іліон, 2015. – 424 с.
5. Солодка А.К. Фасилітація кроскультурної взаємодії: навч.-метод. посібник для студентів вищих навчальних закладів / А.К.Солодка. – Миколаїв: Іліон, 2014. – 228с.
6. Stephan W. G., Stephan C. W. Intergroup relations // W.G.Stephan, C.W.Stephan. – Madison, 1996. – 56 p.

References

1. General Declaration on Cultural Diversity, (2001). UNESCO Doc. 31C/Res 25, Annex 1.
2. Beh, I., Zhurba, K., (2017). Kontseptsiya formuvannya u pidlitkiv natsionalnokulturnoyi identychnosti u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh (Conception of formation of adolescents of national-cultural identity in general educational institutions). Mountain School of Ukrainian Carpaty. 16. 10.15330/msuc.2017.16. S.24-33.
3. Formuvannya u pidlitkiv natsionalno-kulturnoyi identychnosti u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh (konstatuvalnyy etap doslidzhennya): naukovy-metodychnyy posibnyk (2017) / avt. kol. za zah. ker. K. O. Zhurby (Formation of adolescents of national-cultural identity in general educational institutions). Cherkasy: CHOIPOP, 83s.
4. Solodka, A.K. (2015) Kroskulurna vzayemodiya uchasnykiv pedahohichnoho protsesu vyshchyykh navchalnykh zakladiv: monohrafiya (Cross-interaction interaction of participants in the pedagogical process of higher educational institutions), Mykolayiv: Ilion, 424 s.
5. Solodka, A.K. (2014) Fasylytatsiya kroskulturnoyi vzayemodiyi: navch.-metod. posibnyk dlya studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv (Facilitation of cross-cultural interaction: teaching method. a manual for students of higher educational institutions), Mykolayiv: Ilion, 228s.
6. Stephan, W. G., Stephan, C. W. (1996) Intergroup relations. Madison, 56 p.

Кобылянская Ю. И. Проблема национально-культурной идентичности старшеклассников в условиях глобализации

В статье рассмотрена проблема национально-культурной идентичности старшеклассников в условиях глобализации. Проведен анализ состояния научной разработанности данной проблемы. Освещены аспекты становления положительной национально-культурной идентичности старшеклассников. Обозначены перспективные задачи системы школьного образования в контексте межкультурного образования. Проанализирована взаимосвязь этнокультурной и национально-культурной идентичности. Современное мировое сообщество испытывает потребность в воспитании свободных, независимых, целеустремленных индивидов, которые имеют четкое представление про свою самоидентичность, свое жизненное предназначение, осознающих свою культурную и национальную идентичности. Акцентируется внимание на необходимость создания новых условий и возможностей для самоидентификации личности относительно национальной культуры в условиях межкультурного пространства. Определены факторы формирования национально-культурной идентичности. Рассмотрены дефиниции понятия: «этнокультурная идентичность», «транскультурация», «национально-культурная идентичность». Раскрыт смысл понятия «глобализация» относительно ее влияния на национальную культуру, идентичность личности, национальный язык.

Ключевые слова: глобализация, национально-культурная идентичность, этнокультурная идентичность, межкультурное взаимодействие, старшеклассники.

Kobylyanska Yuliya. The problem of national and cultural senior students identity in globalization conditions

The article deals with the problem of national and cultural identity under the impact of globalization. World globalization influences almost every sphere of social life and is revealed by its intensive contradiction between national, cultural and human relations basing on the demands and peculiarities of the society development as well as the individual's desire to preserve the unique features of his/her native culture, mother tongue and traditional way of life. National and cultural identity is a subject of constant responses in modern society. Fundamental

reconsideration of this problem is a significant condition of successful storage and achievement of national treasures and cultural wealth of each citizen. Divergent problems relating national identity and cultural processes occurring in modern society draw constant attention of scholars. The article analyzes the scientific issue of the present phenomenon. Modern global community is in search for independent individuals who clearly realize their self-identity, their own and unique life mission, possess life ambition and simultaneously possess strong sense of cultural identity. Migration processes touching young people and interference of the mass culture into the world of cultural wealth influence the principles of ethical, political and aesthetical character and lead to the increasing of maladjustment, international tension, aggressive behaviour, conflicts. All these problems are typical for young people and provoke crisis of positive ethnic and cultural identities. There were highlighted aspects as per the formation of positive national and cultural identity of senior pupils. It was defined the perspective concern of the secondary education system with regards to intercultural education. The article analyzes the connection of ethnic cultural and national cultural identity. It is stressed upon the necessity of creating definitely new facilities and possibilities for self-identification of personality as per national culture within the context of intercultural environment. There were determined the key factors of national cultural identity formation. There were examined the definitions of the notions: «ethnic-cultural identity», «transculturation», «national and cultural identity». The present article reveals the meaning of the term «globalization» in relation to its impact on national culture, personal identity and national language.

Key words: globalization, national-cultural identity, ethno-cultural identity, intercultural interaction, high school students.

УДК 372.881.111.1

Олена КОВТУН

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри іноземної філології*

Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

e-mail: olena-737@ukr.net

ФОРМУВАННЯ РЕФЛЕКСИВНОЇ ПОЗИЦІЇ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ

У статті розглядається коло питань, пов'язаних із тим, що таке рефлексія в перекладі і в чому полягає її значення для теорії перекладу і практики навчання перекладу. Рефлексивна теорія перекладу передбачає активну позицію особистості перекладача. В її основі лежить уявлення про переклад як герменевтичну діяльність, тобто діяльність з інтерпретації вихідного тексту. Інтерпретація визначається як рефлексивна дія, що має трирівневу структуру, формує у свідомості перекладача цілісний образ інофонного тексту і сприяє створенню такого перекладного тексту, що відповідає очікуванням реципієнта як представника інофонного лінгвосоціуму. Зазначене вимагає розвитку рефлексивної позиції перекладача та низки спеціальних рефлексивних умінь, формування яких досягається внаслідок спеціально організованої навчально-пізнавальної діяльності майбутніх перекладачів у фаховій підготовці.

Ключові слова: рефлексія, перекладацька діяльність, рефлексія перекладу, інтерпретація, рефлексивна позиція, рефлексивні вміння, фахова підготовка майбутніх перекладачів.

Сучасна педагогічна практика характеризується зміною освітньої парадигми з когнітивно зорієнтованої на особистісно зорієнтовану або, за словами М. Ліпмана, рефлексивну, що розглядає освіту як дослідження. У цьому зв'язку переосмислення потребує фахова підготовка майбутніх перекладачів у закладах вищої освіти, яка наразі не зацентрована на формуванні рефлексивної позиції майбутніх перекладачів до здійснення перекладацької діяльності.

Питання професійної підготовки майбутніх перекладачів, концептуальні підходи до їхнього навчання в закладах вищої освіти порушувалися в дослідженнях багатьох науковців. Так, багатог-

ранні аспекти проблеми підготовки перекладачів розглянуті в роботах Є. Беседіної, І. Голуб, А. Гудманяна, О. Ковтун, В. Карабана, В. Комісарова, Л. Латишева, J. Bransford, Z. Harris, J. Hunt, T. Musgrave, D. Robinson, M. Snell-Hornby, E. Steiner, J. Vermeer та ін. Професійні якості, необхідні перекладачеві, розкриті у працях І. Колодій, А. Михайлова, І. Перонової, М. Прозорова, Т. Семигінівської. Проблема розвитку професійної компетентності перекладача в межах перекладацьких дисциплін порушувалася в роботах І. Алексєєвої, Н. Білоус, В. Комісарова, Л. Латишева, Р. Міньяр-Белоручева, І. Халєєвої, М. Цвілінга та ін.